

Ј.З.У. ЦЕНТАР ЗА ЈАВНО ЗДРАВЈЕ-СКОПЈЕ

ISHP QENDRA E SHËNDETIT PUBLIK - SHKUP

ул. 3-та Македонска бригада бр.18 Скопје, тел. 02/3298 667, факс 02/3298 251, www.cph.mk
rr. 3-Brigada e Tretë Maqedonase nr.18 Shkup, tel. 02/3298 667, faks 02/3298 251, www.cph.mk

**БОЛЕСТИ НА ЦИРКУЛАТОРНИОТ СИСТЕМ ВО СКОПСКИОТ
РЕГИОН ОД 2017-2019 ГОДИНА**

СКОПЈЕ, 2020

Ј.З.У. Центар за јавно здравје Скопје

ДИРЕКТОР: D-r spec. Besim Zeqiri

Раководител на Одделението:

Прим. д-р сци. Валентина Симоновска

Уредник:

Доц. Д-р Валентина Симоновска

Автор:

Дип. педагог Магдалена Јованова

Прим. д-р.сци. Анета Србова

Обработка на податоци:

Одделение за социјална медицина

Компјутерска обработка на податоците:

ИНФО СОФТ ИНГ, Скопје

Инг. Нијази Абдиџи и Леутрим Амети

Содржина

- 1. Вовед**
- 2. Цели**
- 3. Материјали и метод на работа**
- 4. Резултати**
- 5. Заклучоци и препораки**
- 6. Користена литература**

1. Вовед

Циркулаторниот систем во телото е одговорен за транспорт на крв до сите органи и ткива, што овозможува дистрибуција на кислород и хранливи материи. Во случај на нарушена циркулација, може да се појави: несвестица, поспаност, слабост, заборавеност, сенилност, слаба концентрација, ладни екстремитети, трнење во рацете и нозете. Поради развојот на артеросклероза, волуменот на крвните садови се стеснува, така што се создаваат услови за срцеви напади и мозочни удари и други животозагрозувачки состојби.

Информацијата за „**Болести на циркулаторниот систем во Скопскиот регион**“ од 2017-2019 година е изготвена од Центарот за јавно здравје – Скопје, Одделение за социјална медицина. Циркулаторните болести преставуваат значаен социјално-медицински проблем, не само поради бројноста во вкупниот број на заболени, туку затоа што, во оваа група на заболувања спаѓаат тешки заболувања кои во значајна мера го оневозможуваат поединецот во сите свери на неговото живеење. Старосната граница постојано се поместува кон помладите возрасни групи, кои се двигател во економската свера на општеството. Ваквите состојби повлекуваат огромна потрошувачка на лекови, боледувања, рехабитациони мерки, а не ретко и предвремени пензионирања. Водечка причина сè за смрт во последниве неколку децении како кај нас, така и во светски рамки.

За причините за појавата на овие заболувања многу е пишувано, издадени се безброј трудови и публикации соопштенија и флаери, честа тема се на пишаните и електронски јавни гласила, како и на социјалните мрежи. **Генетскиот фактор**, како неодминлив и неспорен дел од причините, е единствен кој неможе да се смени. Сите други **ризик фактори** кои што се многу добро познати – прекуметна тежина, недоволна физичка активност, балансирана здрава исхрана се чини многу тешко популацијата ги прифаќа, а уште помалку ги применува. Турбулентните времиња во кои живееме и огромната

Болести на циркулаторниот систем од 2017-2019 година

количина на стрес која секој поединец секојдневно ја доживува, според многумина е најголемиот ризик фактор за појава и развој на ваквите заболувања.

Многубројните анализи на здравствената состојба и здравствената заштита на населението во Република С. Македонија бележат континуиран пораст на хронични незаразни заболувања, како што се, болестите на циркуларниот систем, малигни неоплазми, повреди и др. И како кај нас, така и на светско ниво го завземаат првото место во структурата на морбидитетот и морталитетот на населението.

Болестите на циркулаторниот систем, бараат скапо и долготрајно лекување, рехабилитација, привремена или трајна неспособност за работа односно инвалидитет, предвремена смртност, економски загуби.

2. Цел

Целта на трудот е да се прикаже состојбата со циркулаторните заболувања на подрачјето на Скопскиот регион во период од 2017-2019 година.

3. Материјали и метод на работа

Анализата е подготвена врз основа на:

1. Националната годишна програма за јавно здравје во Р.С. Македонија за 2020 година
2. Податоци кои располага Одделението за социјална медицина при ЈЗУ Центар за јавно здравје - Скопје, согласно Закон за евиденциите во областа на здравството.

Користени статистички материјали - **Збирен извештај за утврден морбидитет во дејноста општа медицина (Образец бр.3-03-60)-годишна обработка, Изштај за стационарно лекувано лице и Пријава за исхемична болест на срцето.**

Применет е дескриптивен и аналитички метод на работа. Податоците се прикажани табеларно по субкатегорија, пол и возраст.

4. Резултати и дискусија

АМБУЛАНТНО- ПОЛИКЛИНИЧКИ МОРБИДИТЕТ ОД БОЛЕСТИ НА ЦИРКУЛАТОРНИОТ СИСТЕМ ОД 2017-2019 ГОДИНА

Во амбулатно-поликлиничката дејност (примарната здравствена заштита) болестите на циркулаторниот систем завземаат второ место во структурата на морбидитет веднаш по болестите на респираторниот систем.

На Табела број 1 даден е приказ на бројот на болни кои се јавиле кај матичен лекар во текот на 2017 година и тоа поради болест на кардиоваскуларниот систем.

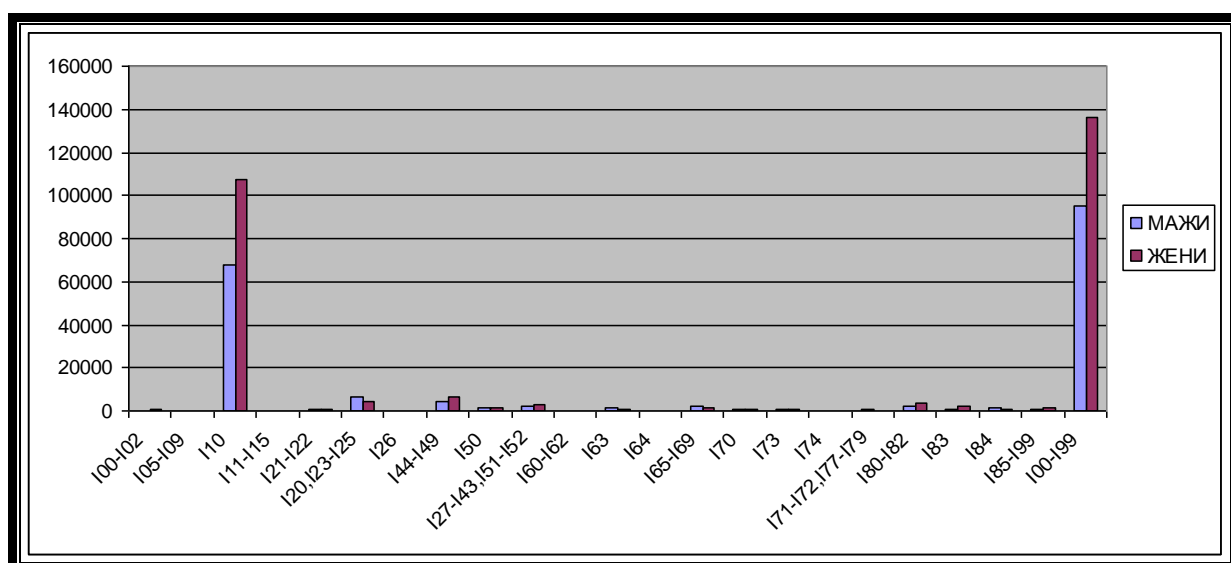
Болести на циркулаторниот систем од 2017-2019 година

Табела број 1. Болести на циркулаторниот систем 2017 година според пол и возраст

шифра по МКБ - 10	Вкупно		20-24г.		25-34г.		35-44г.		45-54г.		55-64г.		65-74г.		75+г.	
	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж
3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
100-102	193	444	0	0	8	7	10	27	32	101	53	128	52	121	38	60
105-109	107	206	0	0	3	2	9	11	23	22	21	40	32	80	19	51
110	67817	107215	44	37	930	948	3882	4949	10110	15748	18236	30136	21223	33653	13392	21744
111-115	360	319	0	0	3	0	27	11	55	27	90	81	120	109	65	91
121-122	974	376	0	0	1	2	3	60	11	218	63	338	102	245	106	111
120,123-125	6506	4149	2	1	60	53	286	232	1038	541	1957	1093	2020	1321	1143	908
126	161	195	0	0	9	10	17	25	25	25	36	48	51	52	23	35
144-149	4511	6488	13	25	182	351	252	681	410	800	909	1102	1461	1829	1284	1700
150	1424	1682	0	0	11	4	24	26	94	90	296	336	497	528	502	698
127-143,151-	2446	2659	1	3	51	40	91	76	191	176	439	352	734	740	939	1272
160-162	163	172	0	0	4	4	10	2	32	14	40	42	52	44	25	66
163	1239	838	0	0	15	9	30	11	110	98	338	127	409	260	337	333
164	355	287	0	0	0	1	5	5	29	14	84	58	112	88	125	121
165-169	2204	1740	0	0	16	9	40	32	170	154	640	315	767	582	571	648
170	683	396	0	0	4	2	13	7	68	60	188	99	237	118	173	110
173	770	1069	1	8	24	67	40	101	60	144	172	235	276	260	195	254
174	95	58	0	0	0	2	4	2	13	9	20	12	44	14	14	19
171-172,177-	485	351	3	9	15	25	33	28	74	62	117	79	159	94	84	54
180-182	2050	3429	5	11	111	178	292	331	252	481	463	819	475	911	452	698
183	1014	2197	7	6	80	211	143	317	148	381	190	459	267	496	179	327
184	1116	939	7	22	230	169	248	206	209	190	200	158	161	137	61	57
185-199	659	1268	1	10	101	240	105	251	98	183	124	240	127	200	103	144
100-199	95332	136477	84	133	1859	2335	5621	7342	13459	19383	24951	36061	29523	41743	19835	29480

Извор: Центар за јавно здравје-Скопје

Графикон број 1. Болести на циркулаторниот систем 2017 година според пол и возраст и категорија на заболување

Извор: Центар за јавно здравје-Скопје

Од табеларниот и графичкиот приказ во текот на 2017 година на високо прво место се наоѓа **артериската хипертензија**. Јасна е преобладањата на **женскиот пол** кој има учество од 61,2% во вкупниот број на регистрирани болни. Загрижува фактот кој покажува дека возрасната група на лица од **25-34 години** учествува со 0,5%, и

Болести на циркулаторниот систем од 2017-2019 година

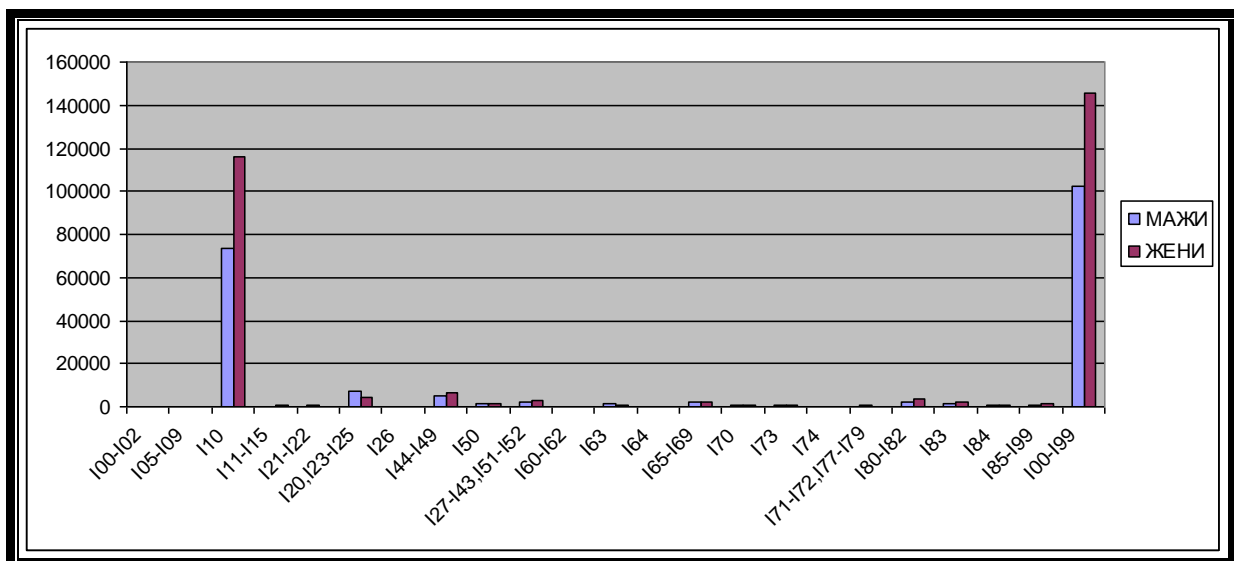
тоа од аспект што станува збор на млади индивидуи. На второ место се наоѓаат исхемичните болести на срцето, а на трето место регистрирани се „Болестите на вени, лимфни садови и лимфни јазли неklasифицирани на друго место,,(5479).

Табела број 2. Болести на циркулаторниот систем 2018 година според пол и возраст

цифра по МКБ - 10	Вкупно		20-24г.		25-34г.		35-44г.		45-54г.		55-64г.		65-74г.		75+г.	
	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж
3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
I00-I02	150	242	0	0	5	7	15	26	16	44	37	62	50	74	27	29
I05-I09	37	79	0	0	3	0	0	4	6	10	4	10	16	34	8	21
I10	73623	116231	34	36	941	894	4031	5222	10654	16963	19347	31315	23431	37499	15185	24302
I11-I15	279	374	0	0	10	2	29	20	36	34	70	87	81	123	53	108
I21-I22	1058	355	0	0	2	0	68	9	227	54	410	85	228	137	123	70
I20,I23-I25	7003	4257	4	2	50	40	331	159	1067	506	2157	1123	2129	1467	1265	960
I26	127	133	0	0	8	17	19	23	26	15	31	25	28	37	15	16
I44-I49	4732	6477	16	15	148	306	255	597	416	722	894	1073	1561	1905	1442	1859
I50	1501	1688	0	1	4	5	46	29	115	117	320	274	490	587	526	675
I27-I43,I51	2426	2622	1	6	38	50	90	64	226	143	452	400	712	724	907	1235
I60-I62	198	142	0	0	4	13	8	6	45	17	64	33	54	47	23	26
I63	1399	989	1	0	3	12	36	19	119	103	431	160	476	330	333	365
I64	276	224	0	0	0	0	2	0	34	18	60	39	86	64	94	103
I65-I69	2454	1922	0	0	14	7	52	40	180	176	703	370	846	653	659	676
I70	879	428	0	0	1	3	28	8	97	46	221	108	337	146	195	117
I73	763	996	2	0	22	58	30	76	87	140	184	222	254	291	184	209
I74	99	46	0	0	2	2	3	5	13	11	21	6	42	15	18	7
I71-I72,I77	581	345	4	7	15	28	34	33	77	53	145	61	207	91	99	72
I80-I82	1979	3290	1	3	82	184	245	289	259	497	449	739	525	928	418	650
I83	1179	2456	7	8	86	213	156	343	178	458	272	486	297	589	183	359
I84	1064	925	15	19	177	162	274	176	225	178	175	186	134	145	64	59
I85-I99	703	1423	11	16	86	213	111	286	103	267	132	230	140	247	120	164
Вкупно	102510	145644	96	113	1701	2216	5863	7434	14206	20572	26579	37094	32124	46133	21941	32082

Извор: Центар за јавно здравје-Скопје

Графикон број 2. Болести на циркулаторниот систем 2018 година според пол и возраст и категорија на заболување

Извор: Центар за јавно здравје-Скопје

И во текот на 2018 година првото место се однесува на артериската хипертензија како и претходната година.

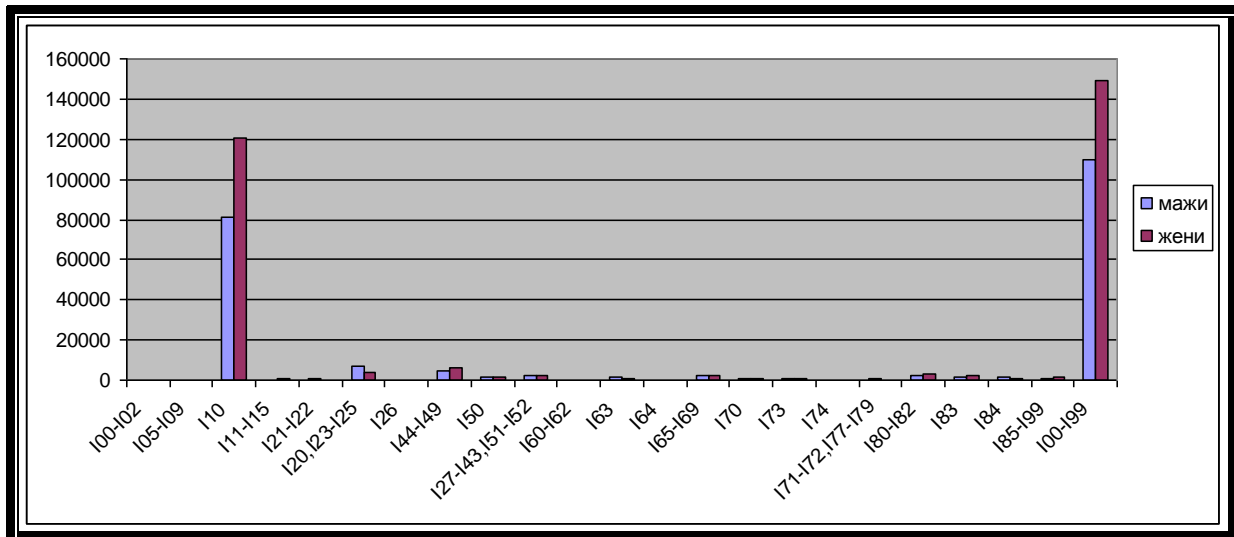
Болести на циркулаторниот систем од 2017-2019 година

Табела број 3. Болести на циркулаторниот систем 2019 година според пол и возраст

шифра по МКБ - 10	Вкупно		20-24г.		25-34г.		35-44г.		45-54г.		55-64г.		65-74г.		75+г.	
	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж
3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
100-102	103	162	0	0	1	1	8	9	22	33	35	58	27	43	10	18
105-109	39	85	0	0	1	2	3	8	7	14	4	6	14	37	10	18
110	81225	120727	32	30	875	882	4189	5227	11107	17225	19867	31797	24492	39446	20663	26120
111-115	299	396	0	1	11	7	28	22	38	55	79	98	85	144	55	69
121-122	986	323	0	0	8	1	69	6	215	60	331	63	255	128	108	65
120,123-125	6845	3985	2	1	55	50	352	141	996	468	2234	1065	2050	1387	1156	873
126	164	156	0	1	11	13	31	24	30	18	35	25	28	50	29	25
144-149	4951	6414	18	13	134	279	306	539	454	698	902	951	1539	1990	1598	1944
150	1233	1371	0	0	4	4	41	9	119	85	225	223	377	478	467	572
127-143,151-	2296	2245	3	3	41	41	107	64	191	122	442	326	689	633	823	1056
160-162	235	140	0	0	1	7	19	13	70	15	79	42	44	34	22	29
163	1325	946	0	0	5	9	24	22	78	79	444	167	437	331	337	338
164	215	222	0	0	1	0	4	1	24	21	49	37	73	70	64	93
165-169	2605	1936	0	0	12	14	55	39	217	175	689	348	918	653	714	707
170	819	501	0	0	4	3	15	11	77	52	238	127	289	167	196	141
173	744	909	2	3	17	54	36	76	77	133	203	183	237	267	172	193
174	109	73	0	0	2	4	14	7	27	12	26	9	22	24	18	17
171-172,177-	632	352	1	0	10	19	32	39	93	63	192	92	192	82	112	57
180-182	1972	2985	3	7	96	166	253	325	306	422	405	603	503	891	406	571
183	1199	2443	3	8	91	158	195	389	173	430	260	483	303	586	174	389
184	1277	1112	99	87	239	153	271	247	227	201	195	197	160	155	86	72
185-199	761	1524	38	29	105	218	122	316	91	266	139	262	154	263	112	170
Вкупно	110034	149007	201	183	1724	2085	6174	7534	14639	20647	27073	37162	32891	47859	27332	33537

Извор: Центар за јавно здравје-Скопје

Графикон број 3. Болести на циркулаторниот систем 2019 година според пол и возраст и категорија на заболување

Извор: Центар за јавно здравје-Скопје

Од анализираните податоци следува дека бројот на случаи со артериската хипертензија како основна причина за посета кај лекар од 2017 до 2019 година се зголемил за 13,3%.

БОЛНИЧКИ МОРБИДИТЕТ ОД БОЛЕСТИ НА ЦИРКУЛАТОРНИОТ СИСТЕМ ОД 2019 ГОДИНА

На Табела број 4 даден е приказ на вкупно лекувани болни и општа стапка на хоспитализација за жителите од Скопскиот регион во тек на 2019 година. Исто така, прикажана е дистрибуцијата на регистрираните пациенти според категоријата (Глава) на болести во кои спаѓаат и болестите на циркулаторниот систем. Тие се сместени во IX-та глава на болести од Меѓународната статистичка класификација на болести и сродни состојби (МКБ 10).

Табела број 4. Вкупно регистриран морбидитет во 2019 година според пол и возраст во болничката здравствена заштита

ЦИТРА ЗА ЈАВНО ЗДРАВЈЕ Одделение за социјална медицина		ИЗВЕШТАЈ СО ЛЕКУВАНИ БОЛНИ СПОРЕД ГРУПИТЕ НА БОЛЕСТИ, СТАРОСНАТА СТРУКТУРА И ПОЛОТ																								Работено на: 30/11/2020				
НИТЕЛИ НА СКОПЈЕ		Од месец: 1 До месец: 12 За година: 2019																												
ШИФРА	ГР. БОЛЕСТИ	0	%	1-4	%	5-9	%	10-14	%	15-19	%	20-29	%	30-39	%	40-49	%	50-59	%	60-64	%	65-69	%	70-79	%	80+	%	Вкупно	%	
I	Одредени инфективни и паразитски болести	198	50,8	263	16,9	80	3,9	21	1	48	2,2	80	1,7	96	2,1	74	1,6	49	1,1	20	1,3	25	1,9	24	1,5	23	4,2	997	3,3	
	МАЖИ:	115	21,1	185	12,5	70	3,6	18	1	35	1,6	74	1,6	96	2,1	74	1,6	50	1,2	26	1,6	26	1,7	43	2,1	20	2,7	835	2,6	
	ЖЕНИ:	83	21,3	178	11,4	10	0,5	3	0,1	13	0,6	6	0,1	20	0,4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0,4	162	0,5	
	ВКУПНО:	313	41,2	448	14,7	80	3,7	24	1	58	2,7	80	1,7	116	2,5	74	1,6	49	1,1	20	1,3	25	1,9	24	1,5	23	4,2	997	3,3	
II	Неоплазми	11	2,8	21	1,3	50	2,4	36	1,6	64	2,9	172	3,7	304	6,5	429	9,4	870	21,9	652	41,9	612	61,8	1088	67,2	377	69,6	4889	15,3	
	МАЖИ:	6	1,6	58	3,6	26	1,3	20	1	95	4,4	204	4,4	595	12,7	1099	23,4	1271	30,3	787	47,9	955	61,9	1208	57,3	363	48,9	6687	20,8	
	ЖЕНИ:	5	1,3	63	3,9	24	1,1	16	0,7	69	3,1	68	1,5	109	2,3	130	2,8	193	4,8	165	10,0	157	15,7	280	13,9	725	10,7	8202	25,5	
	ВКУПНО:	11	2,8	21	1,3	50	2,4	36	1,6	64	2,9	172	3,7	304	6,5	429	9,4	870	21,9	652	41,9	612	61,8	1088	67,2	377	69,6	4889	15,3	
III	Болести на крвта и крвни органи и заб, што го забавуваат имунот механизам	22	5,6	38	2,4	14	0,7	53	2,5	19	0,9	11	0,2	28	0,6	23	0,5	60	1,5	30	1,9	26	2	84	5,2	69	12	472	1,5	
	МАЖИ:	10	2,7	27	1,6	9	0,5	27	1,4	4	0,2	12	0,3	62	1,3	65	1,4	34	0,8	24	1,5	50	3,2	103	4,9	58	7,8	485	1,5	
	ЖЕНИ:	12	3,1	11	0,7	5	0,2	26	1,2	15	0,7	19	0,4	12	0,3	16	0,3	26	0,6	6	0,4	0	0	81	5,1	11	1,4	187	0,6	
	ВКУПНО:	22	5,6	38	2,4	14	0,7	53	2,5	19	0,9	11	0,2	28	0,6	23	0,5	60	1,5	30	1,9	26	2	84	5,2	69	12	472	1,5	
IV	Ендокрини, nutritivни и метаболнички болести	12	3,1	18	1,2	75	3,6	87	4,1	38	1,4	23	0,5	62	1,3	75	1,6	127	3,2	91	5,8	65	4,9	97	6	19	3,5	781	2,5	
	МАЖИ:	4	1,1	16	1,1	87	4,5	122	6,1	12	0,6	35	0,8	32	0,7	74	1,6	127	3	98	6	115	7,3	101	6,8	29	3,9	852	2,6	
	ЖЕНИ:	8	2,1	2	0,1	12	0,6	15	0,7	26	1,2	10	0,2	30	0,6	1	0,02	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	ВКУПНО:	12	3,1	18	1,2	75	3,6	87	4,1	38	1,4	23	0,5	62	1,3	75	1,6	127	3,2	91	5,8	65	4,9	97	6	19	3,5	781	2,5	
V	Сушежни растројства и растројства во обносите	0	0	3	0,2	3	0,1	0	0,3	26	1,2	144	3,1	376	8,1	543	11,9	313	7,9	119	7,6	61	4,6	38	2,3	16	3	1847	5,8	
	МАЖИ:	0	0	3	0,2	3	0,1	0	0,3	26	1,2	144	3,1	376	8,1	543	11,9	313	7,9	119	7,6	61	4,6	38	2,3	16	3	1847	5,8	
	ЖЕНИ:	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	ВКУПНО:	0	0	3	0,2	3	0,1	0	0,3	26	1,2	144	3,1	376	8,1	543	11,9	313	7,9	119	7,6	61	4,6	38	2,3	16	3	1847	5,8	
VI	Болести во нервној систем	14	3,6	18	1,2	31	1,5	20	0,9	14	0,6	62	1,3	92	2	114	2,5	94	2,4	68	4,4	56	4,3	103	6,4	43	7,9	729	2,3	
	МАЖИ:	4	1,1	14	0,9	17	0,9	27	1,4	19	0,9	59	1,3	106	2,3	158	3,4	147	3,5	64	3,9	67	4,3	96	4,8	42	5,7	814	2,5	
	ЖЕНИ:	10	2,5	4	0,3	14	0,7	3	0,1	25	1,1	3	0,07	86	1,8	56	1,2	47	1,2	4	0,03	0	0	7	0,05	1	0,1	915	2,8	
	ВКУПНО:	14	3,6	18	1,2	31	1,5	20	0,9	14	0,6	62	1,3	92	2	114	2,5	94	2,4	68	4,4	56	4,3	103	6,4	43	7,9	729	2,3	
VII	Болести на око и на зданските	4	1	1	0,1	3	0,2	1	0,05	14	0,6	58	1,2	34	0,7	57	1,3	153	3,9	120	7,7	196	14,8	407	25,1	155	28,6	1210	4	
	МАЖИ:	4	1	1	0,1	3	0,2	1	0,05	14	0,6	58	1,2	34	0,7	57	1,3	153	3,9	120	7,7	196	14,8	407	25,1	155	28,6	1210	4	
	ЖЕНИ:	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	ВКУПНО:	4	1	1	0,1	3	0,2	1	0,05	14	0,6	58	1,2	34	0,7	57	1,3	153	3,9	120	7,7	196	14,8	407	25,1	155	28,6	1210	4	
VIII	Болести на устото и на максилној израсток	11	2,8	13	0,9	2	0,1	1	0,05	1	0,05	11	0,2	14	0,3	27	0,6	27	0,7	15	1	15	1,1	8	0,5	2	0,4	183	0,6	
	МАЖИ:	11	2,8	13	0,9	2	0,1	1	0,05	1	0,05	11	0,2	14	0,3	27	0,6	27	0,7	15	1	15	1,1	8	0,5	2	0,4	183	0,6	
	ЖЕНИ:	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	ВКУПНО:	11	2,8	13	0,9	2	0,1	1	0,05	1	0,05	11	0,2	14	0,3	27	0,6	27	0,7	15	1	15	1,1	8	0,5	2	0,4	183	0,6	
IX	Болести на циркулаторниот систем	17	4,4	52	3,4	23	1,1	8	0,4	10	0,5	19	0,4	21	0,4	31	0,7	53	1,3	31	2	29	2	27	1,7	1	0,2	357	1,1	
	МАЖИ:	3	0,8	9	0,6	16	0,8	12	0,6	21	1	92	2	211	4,6	587	12,9	1268	31,9	1029	65,9	1096	83,5	1678	103,6	691	127,7	6707	21,5	
	ЖЕНИ:	14	3,6	43	2,8	7	0,3	1	0,05	11	0,5	19	0,4	21	0,4	31	0,7	53	1,3	31	2	29	2	27	1,7	1	0,2	357	1,1	
	ВКУПНО:	17	4,4	52	3,4	23	1,1	8	0,4	10	0,5	19	0,4	21	0,4	31	0,7	53	1,3	31	2	29	2	27	1,7	1	0,2	357	1,1	

Болести на циркулаторниот систем од 2017-2019 година

ЦИЕНТАР ЗА ЈАВНО ЗДРАВЈЕ		Одделение за социјална медицина																		
		ИЗВЕШТАЈ СО ЛЕКУВАНИ БОЛНИ СПОРЕД ГРУПИТЕ НА БОЛЕСТИ, СТАРОСНАТА СТРУКТУРА И ПОЛОТ																		
ЖИТЕЛИ НА СКОПЈЕ		Од месец: 1 До месец: 12 За година: 2019																		
ШИФРА	ГР. БОЛЕСТИ	0	%	1-4	%	5-9	%	10-14	%	15-19	%	20-29	%	30-39	%	40-49	%	50-59	%	60-64
X	Болести на респираторниот систем																			
	МАЖИ:	563	144,4	788	50,5	474	22,9	133	6,3	89	4,1	179	3,8	187	4,1	211	4,6	286	7,2	230
	ЖЕНИ:	322	87,2	644	43,6	304	15,7	131	6,6	106	5,1	186	4,1	174	3,7	218	4,6	304	7,2	195
	ВКУПНО:	885	116,6	1432	47,1	778	19,4	264	6,4	195	4,5	365	3,9	361	3,9	429	4,6	590	7,2	425
XI	Болести на дигестивниот систем																			
	МАЖИ:	84	21,5	195	12,5	112	5,4	99	4,7	95	4,3	179	3,8	296	6,4	362	8,1	506	12,7	299
	ЖЕНИ:	43	11,6	99	6,7	89	4,6	68	3,4	93	4,3	237	5,1	323	6,9	393	8,4	401	9,6	243
	ВКУПНО:	127	16,7	294	9,7	201	5,1	167	4,1	188	4,3	416	4,5	619	6,6	755	8,2	907	11,1	542
XII	Болести на кожата и на поткожното ткиво																			
	МАЖИ:	29	7,4	53	3,4	24	1,2	36	1,7	84	3,8	142	3,1	102	2,2	114	2,5	75	1,9	43
	ЖЕНИ:	7	1,9	33	2,2	12	0,6	23	1,2	60	2,8	111	2,4	96	2,1	112	2,4	126	3,1	64
	ВКУПНО:	36	4,7	86	2,8	36	0,9	59	1,4	144	3,3	253	2,7	198	2,1	226	2,4	201	2,5	107
XIII	Болести на мускулноскелетниот систем и на врзното ткиво																			
	МАЖИ:	2	0,5	15	1,1	21	1,1	26	1,2	52	2,4	110	2,4	133	2,9	205	4,5	219	5,5	116
	ЖЕНИ:	0	0	6	0,4	20	1,0	40	2,0	39	1,8	58	1,2	117	2,5	277	5,9	428	10,2	229
	ВКУПНО:	2	0,3	21	0,7	41	1,1	66	1,6	91	2,1	168	1,8	250	2,7	482	5,2	647	7,9	345
XIV	Болести на генитоуриниот систем																			
	МАЖИ:	38	9,7	99	6,3	121	5,8	78	3,7	52	2,4	105	2,2	159	3,4	202	4,4	362	9,1	289
	ЖЕНИ:	13	3,5	18	1,2	38	1,8	20	1,0	74	3,5	482	10,4	1311	28	1242	26,4	929	22,1	409
	ВКУПНО:	51	6,7	117	3,9	159	4,1	98	2,4	126	2,9	587	6,3	1470	15,8	1444	15,8	1291	15,8	698
XV	Бременост, породувања и пупериум																			
	МАЖИ:	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	ЖЕНИ:	0	0	0	0	0	0	0	0	60	2,8	748	16,1	961	20,5	176	3,7	0	0	0
	ВКУПНО:	0	0	0	0	0	0	0	0	60	1,4	748	8,1	961	10,3	176	1,9	0	0	0
XVI	Одредени состојби што настануваат во перинаталниот период																			
	МАЖИ:	237	60,8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	ЖЕНИ:	42	11,4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	ВКУПНО:	279	36,8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
XVII	Конгенитални малформации, деформации и хромозомски ненормалности																			
	МАЖИ:	69	4,4	110	7,1	89	4,3	46	2,2	27	1,2	19	0,4	11	0,2	4	0,1	6	0,2	3
	ЖЕНИ:	47	3,2	29	2,0	5	0,3	8	0,4	14	0,7	52	1,1	66	1,4	24	0,5	13	0,3	6
	ВКУПНО:	116	3,8	139	4,6	94	2,3	54	1,3	41	0,9	71	0,8	77	0,8	28	0,3	19	0,2	9
XVIII	Симптоми и ненорм. клинички и лабор.наоди, неklasирани на др.место																			
	МАЖИ:	44	2,8	128	8,2	86	4,2	44	2,1	14	0,6	32	0,7	74	1,6	85	1,9	89	2,2	74
	ЖЕНИ:	29	2,2	99	6,7	71	3,7	50	2,8	19	0,9	27	0,6	54	1,2	74	1,6	124	3,1	51
	ВКУПНО:	73	2,4	227	7,5	157	3,9	94	2,3	33	0,8	59	0,6	128	1,4	159	1,7	213	2,6	125

ЦИЕНТАР ЗА ЈАВНО ЗДРАВЈЕ		Одделение за социјална медицина																											
		ИЗВЕШТАЈ СО ЛЕКУВАНИ БОЛНИ СПОРЕД ГРУПИТЕ НА БОЛЕСТИ, СТАРОСНАТА СТРУКТУРА И ПОЛОТ																											
ЖИТЕЛИ НА СКОПЈЕ		Од месец: 1 До месец: 12 За година: 2019																											
ШИФРА	ГР. БОЛЕСТИ	0	%	1-4	%	5-9	%	10-14	%	15-19	%	20-29	%	30-39	%	40-49	%	50-59	%	60-64	65-69	%	70-79	%	80+	%	Вкупно	%	
XIX	Истражување и други одредени последици од надворешни причини																												
	МАЖИ:	14	3,6	108	6,9	110	5,3	136	6,4	163	7,4	311	6,6	290	6,2	268	5,9	298	7,5	157	10,1	140	10,7	220	13,6	187	34,3	2403	7,7
	ЖЕНИ:	9	2,4	69	4,7	78	4,0	66	3,3	59	2,8	102	2,2	108	2,3	132	2,8	196	4,7	116	7,1	152	9,9	382	18,1	341	45,9	1813	5,6
	ВКУПНО:	23	3,0	177	5,8	188	4,7	205	3,2	222	5,1	413	4,4	398	4,5	400	4,3	494	6,6	273	8,5	292	10,2	602	16,1	528	41,1	4213	6,6
XX	Надворешни причини на морбидитетот и морталитетот																												
	МАЖИ:	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	ЖЕНИ:	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	ВКУПНО:	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
XXI	Фактори што влијаат на здравствена состојба и контакт со здравствени служби																												
	МАЖИ:	19	4,9	29	1,9	31	1,5	37	1,8	31	1,4	60	1,3	62	1,3	80	1,8	138	3,5	115	7,4	169	12,9	287	17,7	113	20,9	1175	3,8
	ЖЕНИ:	8	2,2	7	0,5	15	0,8	12	0,6	37	1,7	339	7,3	469	10	199	4,2	126	3	85	5,2	170	11	388	18,4	139	18,3	1991	6,2
	ВКУПНО:	27	3,6	32	1,1	54	1,3	68	1,6	68	1,6	399	4,3	531	5,7	279	3	264	3,2	200	6,3	339	11,9	675	18,1	249	19,4	3166	9,8
	Вкупно Мажи:	1370	351,3	1928	123,9	1363	65,8	878	41,6	845	38,3	1790	38,3	2536	54,5	3459	78	4934	124,2	3465	222,7	3933	299,3	5817	359,2	2350	434,1	34668	111
	Вкупно Жени:	678	183	1330	100,2	858	44,2	660	33,2	789	36,9	2888	62	4891	104,9	4873	103,6	5215	124,2	3144	191,5	3878	251,3	5982	283,7	2443	329,1	37629	118,9
	ВКУПНО:	2048	269,9	3258	197,2	2221	55,3	1538	37,5	1634	37,6	4678	90,1	7427	79,6	8332	90,1	10149	124,2	6609	206,7	7811	273,6	11799	316,5	4793	373,2	72297	116

Извор: Центар за јавно здравје-Скопје

Од анализираниите податоци на табелата следува дека од вкупниот број на лекувани болни 72 295 во текот на 2019 година во болничката здравствена заштита општата стапка на хоспитализација била 114,0/1000 жители. 15,5% биле пациенти кои имаат регистриран морбидитет од болести на циркулаторниот систем и имаат специфична стапка на хоспитализација од 17,7%. Резултатите од нашето истражувањето покажуваат дека највисока стапка на хоспитализација имаат лица од 70-79 години - 83,6/1000. Возрасната група од 50-59 години има стапка од 23,1%, а во загрижувачки пораст е поместената граница кон помладата возрасна група од 30-39 години со стапка од 3,6/1000 ж. Возрасната група од 40-49 години учествува со стапка од 9,1/1000 жители, но во сите возрасни категории за болестите на

Болести на циркулаторниот систем од 2017-2019 година

циркулаторниот систем кај мажите се забележува два пати повисока стапка на заболеност од женската популација.

На Табела број 5 даден е приказ на вкупниот број лица почината во болнички услови на територијата на Скопскиот регион во 2019 година.

Табела број 5. Вкупен број на умрени во 2019 година според пол и возраст во болничката здравствена заштита

ЦЕНТАР ЗА ЈАВНО ЗДРАВЈЕ
Одделение за социјална медицина

Стр. 1

ИЗВЕШТАЈ ЗА УМРЕНИ СПОРЕД ГРУПИТЕ НА БОЛЕСТИ, СТАРОСНАТА СТРУКТУРА И ПОЛОТ

ЖИТЕЛИ НА СКОПЈЕ		Од месец: 1 До месец: 12 За година: 2019																		Работено на: 20/11/2020														
ЦИФРА	У БОЛЕСТИ	0	%	1-4	%	5-9	%	10-14	%	15-19	%	20-29	%	30-39	%	40-49	%	50-59	%	60-64	%	65-69	%	70-79	%	80+	%	Вкупно	%					
I	Обредени инфективни и паразитски болести	МАЖИ:	1	0,3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0				
II	Неоплазми	МАЖИ:	1	0,3	3	0,4	2	0,1	6	0,3	2	0,1	1	0	2	0	3	0,1	16	0,4	16	0	1	0,1	4	0	1	0	3	0,2	3	0,6	15	0,07
III	Болести на крва и крвни органи и заб. што го забават имуниот механизам	МАЖИ:	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
IV	Ендокрини, нутритивни и метаболнички болести	МАЖИ:	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
V	Душевни растројства и растројства во обносите	МАЖИ:	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
VI	Болести во нервниот систем	МАЖИ:	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
VII	Болести на око и на видните органи	МАЖИ:	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
VIII	Болести на ушото и на маестодниот зарасток	МАЖИ:	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
IX	Болести на циркулаторниот систем	МАЖИ:	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
		ЖЕНИ:	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
		ВКУПНО:	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		

Одделение за социјална медицина

ИЗВЕШТАЈ ЗА УМРЕНИ СПОРЕД ГРУПИТЕ НА БОЛЕСТИ, СТАРОСНАТА СТРУКТУРА И ПОЛОТ

ЖИТЕЛИ НА СКОПЈЕ		Од месец: 1 До месец: 12 За година: 2019																		Работено на: 20/11/2020													
ЦИФРА	У БОЛЕСТИ	0	%	1-4	%	5-9	%	10-14	%	15-19	%	20-29	%	30-39	%	40-49	%	50-59	%	60-64	%	65-69	%	70-79	%	80+	%	Вкупно	%				
X	Болести на респираторниот систем	МАЖИ:	1	0,3	3	0,2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
XI	Болести на дигестивниот систем	МАЖИ:	5	1,3	28	1,8	23	1,1	22	1	0	0	2	0	9	0,1	10	0,2	27	0,7	24	1,5	13	1	33	2	27	9	219	0,7			
XII	Болести на кожата и на поткожното ткиво	МАЖИ:	0	0	1	0,1	1	0	3	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,1	1	0,2	10	0,03
XIII	Болести на мускулноскелетниот систем и на срвното ткиво	МАЖИ:	1	0,3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
XIV	Болести на генитурноуриниот систем	МАЖИ:	3	0,8	25	1,6	0	0	0,9	19	0,7	1	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
XV	Бременост, породувања и пуерперум	МАЖИ:	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
XVI	Здравствени состојби што настапуваат во перинаталниот период	МАЖИ:	6	1,3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
XVII	Хемодинамички малфракции, деформации и хромозомски ненормалности	МАЖИ:	6	2,1	29	1,9	21	1	11	0,3	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
XVIII	Симптоми и неинорм. клинички и лаборатор. ненормалности на др.место	МАЖИ:	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		ЖЕНИ:	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		ВКУПНО:	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

ЦЕНТАР ЗА ЈАВНО ЗДРАВЈЕ
Одделение за социјална медицина

ИЗВЕШТАЈ ЗА УМРЕНИ СПОРЕД ГРУПИТЕ НА БОЛЕСТИ, СТАРОСНАТА СТРУКТУРА И ПОЛОТ

Стр. 3

ЖИТЕЛИ НА СКОПЈЕ		Од месец: 1 До месец: 12 За година: 2019																		Работено на: 20/11/2020													
ЦИФРА	У БОЛЕСТИ	0	%	1-4	%	5-9	%	10-14	%	15-19	%	20-29	%	30-39	%	40-49	%	50-59	%	60-64	%	65-69	%	70-79	%	80+	%	Вкупно	%				
XIX	Изненада, групне и други обредени последици од надворешни причини	МАЖИ:	0	0	15	1	15	0,8	22	1	5	0,2	3	0,1	14	0,3	4	0,1	8	0,2	3	0,2	2	0,2	11	0,7	17	3,1	120	0,38			
XX	Надворешни причини на морбидитетот и морталитетот	МАЖИ:	0	0	18	0,8	29	0,7	29	0,6	8	0,1	3	0,1	17	0,2	5	0,1	13	0,2	3	0,2	4	0,1	17	0,5	49	3,1	189	0,52			
XXI	Фактори што влијаат на здравствена состојба и контакт со здрав. служби	МАЖИ:	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
		ЖЕНИ:	0	0	2	0,1	2	0,1	1	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		ВКУПНО:	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
		Вкупно Мажи:	29	6,7	108	6,9	89	4,3	86	4,1	15	0,7	14	0,3	32	0,7	38	0,8	38	2,5	89	5,7	78	5,9	210	13	190	35,1	1073	3,4			
		Вкупно Жени:	10	2,7	20	1,5	38	2	27	1,4	10	0,5	18	0,4	20	0,6	34	0,8	69	1,6	57	3,7	77	5,9	173	8,2	214	28,8	779	2,4			
		ВКУПНО:	39	4,7	134	4,4	127	3,2	113	2,8	25	0,9	32	0,9	58	0,6	72	0,8	107	2	146	4,0	155	5,0	383	10,3	404	31,5	1852	2,6			

Извор: Центар за јавно здравје-Скопје

Болести на циркулаторниот систем од 2017-2019 година

Од табелата следува дека во болнички услови умреле вкупно 1852 болни или 2,9 промили. Од болести на циркулаторниот ситем починале вкупно 428 лица од кои 223 мажи а останатите 205 се жени. Специфичната стапка на смртност изнесува 0,7 промили. Следува дека во текот на 2019 година од вкупниот број на починати во болнички услови 23,1% од пациентите починале од болестите на циркулаторниот систем.

Табела број 6. Број на болни со Ишемични болести на срцето според пол од Пријавата за исхемична болест за 2019 година

пол	број
мажи	617
жени	290
вкупно	907

Извор: Центар за јавно здравје-Скопје

Во 2019 година од вкупниот број на болни се бележи силна преобладација на машкиот пол, што ја потврдува и констатацијата за машката преобладација на болни и во болничката здравствена заштита.

Табела број 7. Број на болни со Ишемични болести на срцето според возраст од Пријавата за исхемична болест за 2019 година

возраст	број
0-19	1
20-24	2
25-29	3
30-34	1
35-39	4
40-44	9
45-49	30
50-54	80
55-59	89
60-64	133
65-69	162
70-74	141
75-79	127
над 80	125

Болести на циркулаторниот систем од 2017-2019 година

Извор: Центар за јавно здравје-Скопје

Според возраста на популацијата најголем број на припаѓа на возрасната група од 65-69 години.

Табела број 8. Број на болни со Ишемични болести на срцето според видот на лекување од Пријавата за исхемична болест за 2019 година

лекување А	број
комбинирано	191
медикаментозно	531
реанимација	13
со други методи	123
со песмејкер	22
без_податок	27

Извор: Центар за јавно здравје-Скопје

Според видот на лекување најмногу од заболените се лекувале медикаментозно, односно имале конзервативен третман на лекување. Овие податоци потекнуваат од Пријавата и истите ги креира матичниот лекар кој ја нотира состојбата за евиденција, што не е случај со болниците, кои континуирано не доставуваат пријави за исхемична болест на срцето.

Табела број 9. Број на болни со Ишемични болести на срцето според видот на лекување од Пријавата за исхемична болест за 2019 година

Лекување	број
амб.пол	553
стационар	276
без_податок	78

Извор: Центар за јавно здравје-Скопје

Најголемиот број на болни од овој тип на заболување се лекувале во примарната здравствена заштита. За овие резултати и констатации важи заклучокот од претходната табела и нејзината анализа.

Табела број 10. Број на болни со Ишемични болести на срцето според ризик фактор – пушење од Пријавата за исхемична болест за 2019 година

дали пуши	број
активно	163
не пуши	580
пушел	164

Извор: Центар за јавно здравје-Скопје

Во однос на ризик факторите – пушењето, ги добиваме следните резултати, од бројот на болни активни биле пријавени 163, не пушачи 580, додека лица кои пушеле биле 164, односно имаме идентичен број на лица кои се активни пушачи и поранешни пушачи. Анализата од резултатите во табелата зборува за тоа дека бројот на пушачи е во негативна корелациона спрега со појавата на исхемична болест на срцето, кое се коси со фактот дека пушењето е докажан и потврден ризик фактор за овој вид на заболувања. Од тука, уште еднаш нагласуваме дека пријавите не се пополнуваат квалитетно, навремено и сеопфатно како репрезентативен примерок за научни цели.

4. Резултати

Од анализираните податоци во текот на овие три последни години може да се согледа следното:

1. Бројот на заболувањата бележи тренд на пораст од година во година. Во вкупниот број на заболувања има преминација кај женскиот пол.

2. Најзастапено поединечно заболување е есенцијалната или примарна хипертензија која исто така бележи тренд на пораст од година во година, со истиот преобладачки женски пол.

3. На второ место се наоѓа заболувањето на спроводливоста и кардијални аритмии и тоа повеќе кај женскиот пол. На трето место се

наоѓаат други цереброваскуларни болести, но овој пат повеќе застапени кај машкиот пол.

4. Најзасегната возрасна група е 65-74 години, а во 2018 тоа е групата 75 + години во примарната здравствена заштита.

5. Бројот на лекувани болни во текот на 2019 година во болничката здравствена заштита е 72 295.

6. Општата стапка на хоспитализација од 114,0/1000 жители,

7. 15,5% биле пациенти кои имаат регистриран морбидитет од болести на циркулаторниот систем и имаат специфична стапка на хоспитализација од 17,7‰.

8. Околу 17,9 милиони луѓе починале од кардиоваскуларни болести во 2016 година, што претставува 31% од сите смртни случаи во светот. Од овие смртни случаи, 85% се резултат на срцев и мозочен удар

5. Заклучоци и препораки

Како на светско ниво, така и кај нас, циркулаторните болести преставуваат водечка причина за смртност. СЗО во своите извештаи за глобалната смртност објавила дека од хронични незаразни болести (ХНБ) секоја година умираат преку 36 милиони луѓе, или тоа се 63% од вкупната смртност на светската популација. Во оваа голема група на заболувања на прво место се болестите на циркулаторниот систем (БЦС). Според одредени проценки од 2008 год. од нив во светот умреле 17,5 милиони луѓе и ова е 30% од глобалната смртност на населението. 7,3 умреле од срцев удар, 6,2 од мозочен удар. Ако овие трендови продолжат се претпоставува дека до 2030 год од (БЦС) ќе умрат преку 23,3 милиони луѓе, а исхемичните болести и мозочните удари ќе бидат водечка причина за смртност како кај нас така и на светско ниво. За намалување на трендот на постојан раст на (БЦС) Светската здравствена организација обезбеди седум препораки и упатства за здрав, квалитетен и долг живот:

✓ Спијте редовно 7-8 часа дневно

Болести на циркулаторниот систем од 2017-2019 година

✓ Вклучете редовна физичка активност

(најмалку 30мин. на ден)

✓ Редовно појадете, задржете ја оброчноста како број на предвидени оброци

✓ Јадете мудро, храната не треба да биде многу калорична, со помалку сол и маснотии, вклучувајќи повеќе овошје и зеленчук

✓ Избегнувајте земање на храна помеѓу оброците, и одржувајте ја посакуваната телесна тежина.

✓ Да не се користат цигари

✓ Да се зема алкохол во умерени количини или да се избегнува целосно.

Промоција на здрав начин на живот е, процес кој им овозможува на луѓето да го подобрат сопственото здравје, и да може да го контролираат. Промоцијата на здравјето е задача на целото општество, а здравјето има особено важна улога во одделните задачи.

Користена литература

1. <https://www.who.int/news-room/fact>

2. <http://www.census.gov/population/www/projections/summarytables.html>

3. Lloyd-Jones D, Adams R, Carnethon M, et al. Heart disease and stroke statistics--2009 update: a report from the American Heart Association Statistics Committee and Stroke Statistics Subcommittee. *Circulation*. 2009 Jan 27;119(3):e21-181

4. <http://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/mk/MakStat/?rxid=46ee0f64-2992-4b45-a2d9-cb4e5f7ec5ef>